

Mit olvas a falvak lakossága?

AZ OLVASMÁNYOK KIVÁLASZTÁSA A KÖNYVTÁRBAN ÉS A KÖNYVTÁRON KÍVÜL

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ „1000 falusi lakos és a könyv” című vizsgálatának eredményeiből már közöltünk részletet. Ez a vizsgálat az ország különböző részeiben fekvő, különböző gazdasági és műveltségi adottságú öt községben gyűjtötte adatait. Adatgyűjtői zárt lakóterületeken belül olvasókat és nemolvasókat egyaránt megkérdeztek. Foglalkoztak többek között a falusi lakosság irodalmi érdeklődésének irányával, áttekintést kaptak arról, hogy milyen műveket találtak a falusi olvasók az utóbbi esztendőben különösen érdekesnek, melyek voltak rájuk a legnagyobb hatással. Megnézték továbbá, hogy tényleges olvasmányaik összetétele mennyire felel meg kifejezett érdeklődési irányuknak.

Ismeretterjesztő munka, vagy szépirodalmi mű?

Megkérdeztek tehát egyebek között a vizsgált személyektől, hogy *mi volt az utolsó könyv, amit olvastak?* A választ arra való tekintet nélkül kellett megadni, hogy az utoljára olvasott könyv tetszett vagy nem tetszett. Ezekből az adatokból a megkérdezettek olvasmányainak általános összetételére is következtethetünk.

A legutóbb olvasott könyv

társadalomtudományi, politikai, történelmi munkák	3%
műszaki, szakmai könyvek	1%
mezőgazdasági könyvek	2%
egyéb ismeretterjesztő és szakkönyvek	6%
regények	66%
elbeszélések	2%
versek	2%
egyéb szépirodalmi művek	2%
gyermek és ifjúsági könyvek	11%
biblia, kalendárium	2%
pontatlan cím miatt megállapíthatatlan	2%
együtt:	100%

Bár az érdeklődési irányra vonatkozó egyik korábbi kérdés kapcsán a könyvek iránt valamiféle érdeklődést tanúsító megkérdezettek 24%-a vallotta magát az ismeretterjesztő, illetőleg a szakirodalom hívének, az olvasmányok között ezek a könyvek már csak 13%-kal szerepelnek. Ennek nem az az oka, hogy az emberek nem elég következetesen olvasmányaik kiválasztásában, inkább az, hogy a szépirodalmi érdeklődésűek sokkal rendszeresebben olvasnak, míg a szakirodalmi érdeklődést vallók ritkábban valósítják meg az ilyen irányú szándékukat.

Az olvasott szépirodalmi művek összetételében a regények mellett eltörpül minden más műfaj szerepe. Különösen elgondolkodtató, hogy a versesköteteket milyen kevesen olvassák, holott olvasásuk a versek izlésfejlesztő szerepénél fogva társadalmi szempontból is fontos volna.

A mai és a régi

Korok és az irodalom társadalmi, valamint földrajzi területei szerint a legutóbb olvasott szépirodalmi művek a következőképpen oszlanak meg:

régi magyar szépirodalom	51%
mai magyar szépirodalom	15%
regi külföldi szépirodalom	21%
szovjet és népi demokratikus szépirodalom	7%
egyéb mai külföldi szépirodalom	6%
együtt:	100%

Figyelemre méltó, hogy a legutóbb olvasott szépirodalmi művekre vonatkozó adatok általában megközelítően azonosak a különösen tetsző szépirodalmi művekre vonatkozó adatokkal, viszont a mai magyar szépirodalom vonatkozásában nagyobb eltéréseket tapasztalunk. A munkások, az értelmiségiek és az „egyéb” foglalkozásúak jóval nagyobb arányban olvassák ugyanis a mai műveket, mint ahogyan e művek elnyerik tetszésüket. A tanulók (középiskolások) ezzel szemben nagyobb arányban jelöltek meg különösen érdekesnek talált mai magyar szépirodalmi munkákat, mint ahogyan ezek olvasmányaik között képviselve voltak. Ennek a jelenségnek nyilván

az az oka, hogy az idősebbek a régi irodalmon nevelkedve, annak mondanivalójában éreznek kevesebb problémát, a régebbi művek szerkezeti, formai megoldásait, nyelvét érzik természetesebbnek. A tanulókat ilyen gátlások nem terhelik, ők már a ma gyermekei. A belső kapcsolat az új irodalom és az olvasók között azonban a felnőttek vonatkozásában is kezd kialakulni, az új, ha nem is fogadják el teljesen, felkeltette érdeklődésüket. Kivétel a parasztság, mert olvasmányainak 71%-át alkotják a régi magyar szépirodalom alkotásai, 12%-ot pedig a régi külföldi irodalom foglal el. A különösen tetszőként megjelölt szépirodalmi művek összetétele náluk hozzávetőlegesen ugyanilyen, tehát a munkásoknál, vagy az értelmiségnél tapasztalható tájékozódási folyamat náluk nem indult el. A könyvtáraknak erre jó lesz felfigyelniük.

Hogyan és honnan

Nézzük meg most azt is, hogyan és honnan választották ki a megkérdezettek az utoljára olvasott műveket:

	Régi magyar	Mai magyar	Régi külföldi	Szovjet és népi dem.	Egyéb külföldi
s z é p i r o d a l o m					
A könyvtárban látta kiállítva, kitéve	14%	23%	13%	28%	21%
A könyvtáros ajánlotta	26%	24%	20%	8%	11%
Katalógusban, jegyzékben találta	3%	5%	2%	2%	5%
Kirakatban látta meg	3%	1%	2%	—	3%
Boltban választotta	9%	14%	13%	12%	19%
Rádióban, televízióban hallott róla	—	—	—	—	—
Olvasott róla	1%	—	1%	—	—
Ismerős ajánlotta	8%	3%	7%	10%	8%
Ügynöktől vásárolta	3%	1%	3%	5%	—
Kölcsönbe, ajándékba kapta	20%	18%	26%	22%	21%
Otthoni könyv	11%	9%	13%	13%	14%
Nem adott feleletet	2%	2%	—	—	—
Együtt:	100%	100%	100%	100%	100%

Látható, hogy a könyvtár szerepe a szépirodalommal való ellátásban nagyobb, mint az ismeretterjesztő művek olvastatásában. Ez önmagában nem kifogásolható, hiszen a munkához szükséges szakkönyveket helyesebb, ha megvásárolják. Amint látjuk, ez részben meg is történik. Sajnálatos viszont, hogy a rádió és a sajtó irodalmi propagandájának falun milyen kis hatása van. Még sajnálatosabb, hogy olyan feleletet, amely a könyv kiválasztását ismeretterjesztő előadás hatásának tulajdonította volna, nem kaptunk.

Figyelemre méltóak a szépirodalmi művek kiválasztására vonatkozó adatok.

	Az olvasott művekből	Ismeretterjesztő művek, szakkönyvek	Szépirodalmi művek
A könyvtárban látta kiállítva, kitéve	15%	10%	16%
A könyvtáros ajánlotta	20%	18%	20%
Katalógusban, jegyzékben találta	3%	2%	3%
Kirakatban látta meg	2%	1%	3%
Boltban választotta	14%	22%	12%
Rádióban, televízióban hallott róla	—	1%	—
Olvasott róla	1%	—	1%
Ismerős ajánlotta	8%	5%	8%
Ügynöktől vásárolta	3%	5%	2%
Kölcsön kapta, ajándékba kapta	21%	16%	23%
Otthoni könyv	11%	14%	11%
Nem adott feleletet	2%	6%	1%
Együtt:	100%	100%	100%

Ezek az adatok a szabadpolc-vita szempontjából érdekesek, mert kiderül, hogy a könyvtárosok ajánlómunkája leszűkíti az olvasók érdeklődését, a kiállítások, a szabadpolc hatása azonban szélesíti és fejleszti. A mai magyar és külföldi irodalom számára kedvező a katalógushasználat eredménye is. Itt megjegyezzük, hogy valóban használható katalógusa a vizsgált községek közül egyedül a bácsalmási könyvtárnak van. Nem jogosulatlan tehát a feltevés, hogy jó katalógusoknak a többi községben is lenne értelme.

Figyelemre méltó, hogy a bolti vásárlás anyagában a mai irodalomnak nagyobb a hányada, mint a réginek. Ez persze nem annyira meglepő, ha meggondoljuk, hogy a fejlettebb olvasók több könyvet vásárolnak.

Könyvtári és könyvtáron kívüli olvasók

Hasonlítsuk most össze a könyvtári tagok és a nem könyvtári tagok olvasását:

	könyvtári tagok	nem könyvtári tagok
társadalomtudomány, politika, történelem	4%	3%
műszaki, szakmai könyv	2%	1%
mezőgazdasági munka	1%	3%
egyéb ismeretterjesztő és szakkönyv	7%	4%
regények	69%	63%
elbeszélések	2%	3%
versek	1%	3%
egyéb szépirodalmi műfajok	1%	3%
gyermek és ifjúsági szépirodalom	11%	12%
biblia, kalendárium	—	3%
hiányos címadatok miatt meghatározhatatlan	2%	2%
együtt:	100%	100%

A könyvtári tagok tehát általában több ismeretterjesztő munkát olvasnak, mint a könyvtáron kívüliek. Kivételt képeznek a mezőgazdasági művek; a könyvtárak munkáját ez nem dicséri. *Helytelenítendő* az is, hogy a könyvtári olvasók szépirodalmi kölcsönzései majdnem teljesen a regényekre korlátozódnak. A versolvasók aránya a könyvtáron kívüliek között például jóval magasabb! Ezzel a problémával — a regényen kívüli szépirodalmi műfajok elhanyagoltságával — foglalkozni kell.

Lássuk most a könyvtári tagok és a nem tagok szépirodalom olvasásának megoszlását korok és társadalmi-földrajzi területek szempontjából:

	könyvtári tagok	nem könyvtári tagok
régi magyar szépirodalmi művek	43%	57%
mai magyar szépirodalmi művek	18%	12%
régi külföldi szépirodalom	23%	19%
szovjet és népi demokratikus szépirodalom	8%	8%
egyéb külföldi szépirodalom	8%	6%
együtt:	100%	100%

Ezek az adatok már kedvezőbb képet nyújtanak a könyvtári munka eredményességéről. A könyvtári tagok olvasása nem korlátozódik annyira egyoldalúan a régi magyar szépirodalomra, mint a könyvtáron kívülieké.

Kinek segítsünk?

A könyvtáros számára mindig probléma — a szabadpolcos könyvtárban dolgozó számára különösen —, hogy kinek segítsen a könyvek kiválasztásában, kinek né. A vizsgálat során ezért megkérdezték, hogy a könyvtárban ki szereti saját maga kiválasztani a könyveket és ki fogadja szívesen, ha segítenek neki. A válaszokból kiderült, hogy a megkérdezett könyvtári olvasók 52%-a szívesebben keres maga, 48%-a szereti, ha segítenek. Különbség mutatkozik a férfiak és a nők között: a férfiak 57%-a, a nőknek csak 47%-a idegenkedik a segítségtől. Ugyancsak szívesebben választ önállóan a munkások 45, a parasztok szintén 45, az értelmiségiek 61, a tanulók 65, az „egyéb” foglalkozásúak 48 százalékára.

Még érdekesebb ugyanez a korcsoportokkénti bontásban. A 14—18 évesek 69%-a, a 18—26 évesek 58%-a, a 26—50 évesek 48%-a, az 50—60 évesek 45%-a, a 60 éven felüliek 40%-a választja ki szívesebben saját maga, segítség nélkül olvasmányait.

Az iskolai végzettség szerinti csoportoknál viszont azt látjuk, hogy a nyolc

általános iskolai osztálynál kevesebbet végeztek 39%-a, a nyolc általános iskolai osztályt végeztek 53%-a, a középiskolát végeztek 78%-a, a főiskolai végzettségük 85%-a, az egyetemet végezteknek pedig 90%-a ragaszkodik a könyvek önálló kiválasztásához!

Ezek a tendenciák világosak. *A segítséget az idősebbek sokkal jobban igénylik, mint a fiatalok, a kevésbé műveltek, mint a műveltebbek.* A különbségeket fokozza az is, hogy a fiatalok között több a műveltebb ember, mint az idősebb korcsoportokban. A könyvtáros viszont úgy érzi, hogy a fiatalabbakat különösen kötelessége nevelni, izlésüket fejleszteni. Nevelési törekvéseit eredményesnek is véli, hiszen a fiatalabb olvasó általában nehezebben hárítja el a könyvtárosi ajánlást. Belsőleg azonban gyakran nem veszi szívesen, ami kétséges hatással járhat. A könyvtáros nevelő szándéka úgy látszik, elsősorban a parasztság körében nem ütközik belső akadályokba: *a paraszt olvasók minden más foglalkozási csoport között a legjobban igénylik a segítséget.*

Az utóljára olvasott könyvre vonatkozó feleletekből is az derül ki, hogy a könyvtárosok a legtöbb esetben a tanulók számára ajánlottak könyvet. Az idősebbek azonban ritkábban kaptak segítséget, mint amennyire szívesen vették volna. A gyakorlat és az igények között tehát alapos ellentét mutatkozik.

Ughy Jenő

A könyvtárak politikai ismeretterjesztő munkája a hatvani járásban

A könyvtári statisztikában társadalomtudományi műveken nemcsak a kifejezetten politikai jellegű irodalmat értjük, hanem e szakcsoportba tartoznak még a filozófiai, a vallással foglalkozó és a történelmi művek, valamint a politikai jellegű életrajzok is.

A társadalomtudományi művek *beszerzésénél* arra törekedtünk, hogy a járási könyvtárban e témakör minden újonnan megjelenő könyve legalább egy példányban meglegyen. A községi könyvtárakban pedig a törzsanyagon kívül meglegyenek azok az alapvető, kézikönyv jellegű művek, amelyek a politikai oktatást segítik, azt kiegészítik, továbbá mindenhol törekedjenek a népszerűen megírt politikai művek beszerzésére is.

A közművelődési könyvtárak fontos feladata a világnézetű nevelés. Mi *közvetett* eszközökkel is ezt a célt szolgáljuk. Helyes lesz azonban megvizsgálni egy járási hálózat fejlődésének tükrében azt, hogy a *közvetlen* eszközökkel folyó világnézetű nevelés terén milyen eredményeket lehet elérni, hogyan alakul a társadalomtudományi könyvek olvasottsága.

A könyvtári munka hatékonyságának egyik fontos mutatója az állomány egy kötetére jutó évi kölcsönzési forgalom. Az olvasószolgálati tevékenység fontos feladata, hogy elérje az állomány egyenletes forgási sebességét. Ne csak a szórakoztató szépirodalmi műveket kölcsönözzék az olvasók, hanem az ismeretterjesztő művek és ezen belül a társadalomtudományi-politikai művek forgalma is egyenletes legyen. Ehhez megfelelő állomány kialakítása és a kihasználtság biztosítása szükséges. Vizsgáljuk meg a politikai könyvek megoszlását is. A műfajon belül három csoportot különböztetünk meg:

1. Elsődleges politikai irodalom. Ide tartoznak a marxizmus—leninizmus klaszszikusai, kongresszusi kézikönyvek, államférfiak cikkeinek gyűjteményei stb. Ezeket a műveket minden közművelődési könyvtár részére be kell szerezni, függetlenül a pillanatnyi kihasználtságtól. Azokban a községekben, ahol színvonalas politikai oktatás folyik, s a szeminárium-vezetők átértik feladatukat, ott e könyvek egy része állandóan használatban van. (Tapasztalatunk szerint azonban e műveket huzamos ideig nem hozzák vissza az olvasók.)

2. A politikai brosrák kiállítási módja is jellemzi az ideiglenességet. E füzetek egy része később gyűjteményes kötetben is megjelenik. Könyvtári kezelésük nehézkes, a szabadpolcon rövid idő alatt teljesen tönkremennek, és mint beletározott könyvtári egységek, feleslegesen növelik a könyvtár állományát, sok esetben hamis képet adnak az állományról illetve annak összetételéről. Könyvtári beszerzésük mégis indokolt.

3. A népszerű politikai irodalom a könyvtárak keresett anyagához tartozik. E műfajon belül legolvasottabbak a népszerű külpolitikai könyvek, a gyarmati népek kizsákmélvel foglalkozó könyvek, a fasizmus borzalmait leleplező művek, valamint a népszerű történelmi tanulmányok. (Karsai könyvei stb.)